

КОЛЕКТИВНО НЕОСЪЗНАТОТО И БЪДЕЩЕТО НА РУСИЯ

Сергей Самигин

Колкото по-нататък върви Русия по пътя на посткомунизма, толкова повече при възприемането на външните политически събития и техните скрити механизми ние се отдалечаваме от еуфоричната илюзия за победата на демокрацията и незабавното начало на капиталистическия разцвет. Изминалите няколко години след реформата за повечето хора станаха време на стремително израстване и прозрение. От психологическа гледна точка тези години бяха цяла епоха. Действително не беше отдавна времето, когато всички ние вярвахме, че е съвсем просто да разрушим командно-административната система и да дадем свобода на пазарната стихия, за да може тя сама на своите криле да ни доведе до икономически разцвет. А по-рано имаше друга илюзия — че след като се експроприират експроприаторите, може пак така оптимистично да се доверим на обективните закони на икономическото развитие и тогава за кратък период — за живота само на едно поколение — непременно ще достигнем комунистическото благоденствие. Парадоксално, но факт — седемдесетте години, отделящи тези две велики илюзии в Русия, нищо не са променили в психиката на народа, а четирите години след реформата ни направиха по-малко податливи на влиянието на детските илюзии. Днес вече на всички е ясно, че поредно историческо чудо няма да се случи. И за пръв път в своята история, като не изключваме дори 1917 г., Русия се сблъсква с такова привидно многообразие от политически перспективи — толкова много партии, организации и идеологии си съперничат при определянето на бъдещето ѝ. Но въпреки разнообразието на платформите всички партии са единодушни в едно: икономическият и духовният живот на Русия е в опасно кризисно състояние, Русия е въввлечена в хаос, който не може да роди ред.

Ако погледнем към историята на Русия, лесно ще забележим, че в нея почти закономерно се редуват периоди на съзидание и на хаос, свързани с негативната и разрушителната дейност на масите. В това отношение XX век ни показва особено резки и интензивни колебания.

И сега Русия отново навлезе в преломен критичен момент на възможна обществена катастрофа, получил названието точка на бифуркация. Зоната на точката на бифуркация се характеризира с непредсказуе-

мост: не е известно ще бъде ли развитието на системата хаотично, или ще възникне нова, по-регулирана структура. Научната дисциплина синенергетика има за предмет разкриването на пределно общите закономерности на спонтанното структуриране и самоорганизацията на нови системи от хаоса. Хаосът е непредсказуем, но възникването на една или друга регулирана структура винаги е детерминирано от историческата традиция и дадената конкретна ситуация — нещо, което е напълно предсказуемо. Особеното в периодите на хаос е това, че те започват отдолу и разкриват всички скрити потенциални възможности, излизат на повърхността и всички потискани дотогава неосъзнати инстинкти. Затова хаосът не е само източник на гибел, но и основа за възникване на нов ред. Преходът от хаос към ред започва тогава, когато отделните елементи на системата започват да действуват съгласувано. „Историческата реалност във всеки конкретен момент представлява някакво количество изменящи се и ядро от неизменящи се компоненти, при което последните са константни както абсолютно, така и относително. Тези постоянни исторически реалности образуват нейната основополагаща, категориална, априорна структура, която принципно не зависи от измененията в конкретното историческо съдържание“ (Х. Ортега-и-Гасет)¹. Изучаването на това априорно същностно историческо ядро, на неизменната психична същност е необходимо, за да бъде разбрано развитието на обществото. Този подход е в пълно съответствие с идеята на Тойнби за историческия процес като съвкупност от несвързани помежду си „локални цивилизации“. Според тази концепция развитието на руската християнска цивилизация, която преминава в своята еволюция пет основни етапа — зараждане, оформяне, упадък, разложение и гибел — представлява залюляване на историческото махало от създаването до разлагането около една неизменна психична същност. Това априорно ядро е свързано с (йерархично структурираната) система от вътрешни (интрапсихични) ориентири (ценности)...

На какво ниво са закрепени качествените параметри на това априорно непроменящо се същностно ядро на руския етнос? Очевидно на ниво родова памет, на колективно неосъзнатото, формиращо всеобщата основа на духовния живот у всеки човек. Колективно неосъзнатото е най-дълбинното ниво на психиката, то се явява и като резултат от предишен филогенетичен и исторически опит, и като априорни форми на психиката, и като съвкупност от колективни идеи, представи, образи, принципи, ценности. Затова, ако разгледаме състоянието на социалния хаос в неговия психологичен аспект, ще видим, че той се проявява преди всичко като ценностен вакуум: старите ценности не са вече безспорни, новите все още са чужди и дейността на хората на практика почти не е мотивирана от тях. Това, което ще стане с обществото, според нас на първо място зависи не от икономическите фактори, а от това, ще могат ли новите ценнос-

ти да станат стабилна и трайна основа за вътрешна мотивация, от това, възможно ли е постигането на определена съгласуваност на новите ценности и априорното същностно ядро.

Всеки човек, както и етносът, притежава специфичен защитен психологичен механизъм, насочен към съхраняването на това априорно ядро или на „реда в значимото“. Неосъзнатата защита от нарушаването на този установен ред, на историческите традиции и стереотипи на поведение представлява важен компонент при избирането на цели и предпазва личността от душевен хаос и смут. Духовният живот на човека винаги е насочен към организацията и запазването на този субективен ценностен интрапсихичен ред. Значимостта на тази субективно актуална цел се определя не толкова от материалните и социалните блага, които придобива човек, след като я постигне, колкото от степента ѝ на близост и съответствие на априорното ядро на установения етнически манталитет. В този контекст манталитет е „дълбинно ниво на колективното и индивидуално съзнание, включващо и неосъзнатото, съвкупност от желания, нагласи и склонности на индивида или социалната група да действа, мисли, чувства и възприема света по определен начин. Манталитетът се формира в зависимост от традициите, културата, социалните структури и изобщо от жизнената среда и на свой ред той сам ги формира, явявайки се като порождащо съзнание, трудно определим извор на културноисторическата динамика“². Манталитетът се формира при продължителното историческо развитие на дадения етнос и определя националния модел на икономическо и социално поведение.

Затова причините за всички катаклизми, станали в Русия през ХХ век, трябва да се търсят преди всичко не в сферата на икономиката и политиката, а в национално-психологичната специфика на Русия, в спецификата на априорното същностно ядро на руския етнос.

Ще отбележим отделните специфични особености на руската психика: изключително сложните природо-климатични условия на територията на Русия, налагащи необходимостта от огромни трудови разходи в селското стопанство, формират, от една страна, трудолюбие, търпение, издръжливост като най-важни черти на руския манталитет и характер, а от друга страна, отсъствието на съществена корелация между размера на трудовите разходи и размера на получаваните добиви в продължение на много столетия не е могло да не създаде определено скептично настроение по отношение на собствените усилия, склонност към небрежност в работата и към пасивно отношение спрямо собственото стопанство, тъй като частното селско стопанство често е загивало под ударите на суровата природна стихия. При тези условия помощта на селската община е имала огромно значение за частното стопанство, а оттук произтича и не само съзнателният, но и подсъзнателният стремеж на руския селянин да

намери закрила от общината и свързаната с нея задължителна „уравниловка“, стремежът към колективизъм, към взаимопомощ. Една от проявите на колективистичните традиции на общините била неизменната „ембрионалност“ на частнособственическите стремежи на селячеството. Така например Н. А. Бердяев през 1907 г., предсказвайки уверено победата на болшевиките, отбелязва, че „На руснака винаги са му били чужди римските понятия за собственост. Абсолютният характер на частната собственост винаги се е отричал“. Според него „... руският народ никога не е бил буржоазен, не е имал буржоазни предразсъдъци, не се е прекланял пред буржоазните добродетели и норми“⁴. За руснака е характерно убеждението, че „човекът стои над принципа на собствеността“.

Основната разлика между западноевропейския и руския манталитет се състои в неговата насока: ако в Европа основна за личността е индивидуалната свобода, която се гарантира от правовото устройство на социалния живот и формира у човека рационализъм, прагматизъм, стремеж към социално и материално благополучие, в Русия главното е равенството между всички, което трябва да се разбира като егалитарно-колективна свобода и социална справедливост, като частично предоверяване на личната свобода на колектива. От този главен елемент на нашия етнически манталитет произтича и доминиращата роля на държавата в Русия. Ако висше благо за личността е равенството, а не индивидуалната свобода, то равенството може да бъде гарантирано единствено от мощна надивидуална сила, тоест държавата. Оттук произтича и възприетата от Русия традиция човекът да е подчинен на държавата, патерналистичната традиция от държавата да се очакват гаранции за осигуряване на благоденствието, подчинение на човека не на закона, а на властите.

Руската колективистично-уравнителна традиция до голяма степен предопредели закономерността на комунистическия избор в нашата страна.

Днес мнозина признават, че съветското общество, създадено след 1917 г., не е чуждо на руската история. Комунистическа Русия е продължителка и законна наследница на Московската държава на Иван Грозни, и особено на империята на Петър I, като е наследила много от техните черти: произвола на абсолютизма, господството на държавната собственост и зависимия начин на живот. Когато през 1917 г. Русия попадна в зоната на бифуркационна неопределеност, болшевиките съумяха да определят подсъзнателното у руския народ и да станат изразители на волята на по-голямата част от този народ, съпротивляващ се на капиталистическите реформи, за които не е бил готов. Реформите на Вите-Столипин само на пръв поглед са били сполучливи и прогресивни. Необходимо е да се постави въпросът за критериите на прогресивност на едни или други реформи в Русия. Получава се абсурдна ситуация, когато за критерий на

прогреса се смята степента на близост на резултатите от реформите до западноевропейския модел. Въпреки че по-правилно би било те да бъдат оценени според степента на отражение на психичната същност на руския етнос. По принцип реформите на Столипин са разрушавали психичното ядро на руския етнос: хипертрофираната роля на самодържавието, антилиберализма на масовото съзнание и господството на уравнително-коллективистичното начало. Закономерният характер на цикличните процеси в историческото развитие отново е довел до възстановяването на априорното ядро към края на 30-те години. Съветското общество от 30-те години се характеризира с връщането на историческото махало в изходно стабилно положение, възпроизвеждащо много от чертите на авторитарно-държавно-крепостническия строй: деспотичната власт, опираща се на бюрокрацията, определящата роля на държавата в обществените отношения, закрепостяването на съсловията, пълното господство на марксистката идеология, която фактически заменя религията в духовната сфера.

Може да се предположи, че в кризисни моменти, когато се наблюдава значително отклонение от обичайния начин на живот, се актуализира колективно неосъзнатото, дълбинните традиции и качества на националния манталитет, които излизат на повърхността като вече осъзнати обществени настроения. Общественият настрой не са само най-масовото явление на социалната психология, но и една от основните сили, която тласка хората към действие. Резките промени в общественото настроение са тези, които подготвят определени обществено-политически събития.

В изменението на общественото настроение се наблюдава определена цикличност, зависима от провежданата от държавата или от отделния лидер политика. Обособяват се⁴ например следните четири стадия на развитие на масово разпространените убеждения и неосъзнатата нагласа на хората към своя политически лидер (президент): 1) при първия стадий лидерът се възприема като „силен“, нацията е щастлива, а враговете — „притиснати до стената“; 2) с течение на времето се формира мнението, че вътрешните проблеми в страната заплашват националното могъщество, че лидерът не се справя с тези проблеми, което би могло да доведе до нестабилност и опасна ситуация; 3) стадият на „катастрофата“ често започва с определено събитие, което се разглежда като крах на старите ценности — нещо, което лидерът не е могъл да предотврати. През този период основен за масите е въпросът ще може ли безпомощният лидер да защити своя народ от евентуални катастрофи; 4) и накрая, през стадия на промените, нацията търси изход от непоносимото положение чрез „борба за свобода“, което би могло да означава начало на война или заплаха от война. След кризата обстановката се стабилизира и нацията отново се

чувствува силна. Този цикъл се повтаря на всеки 4—5 години. И в настоящия момент ние сме в стадия на „катастрофата“ и затова общественото настроение в момента е преди всичко емоционално отношение към тези, които се изпречват на пътя, които пречат на установения начин на живот. Установеният начин на живот е свързан с възприемането на обществото като системно цяло и чувството на индивида, че е един от неговите елементи. Парадоксът е в това, че човек, от една страна, се стреми да подобри своя живот, а от друга, протестира против действията, които обективно целят подобряването му. В. А. Файвишевски пише, че „стратегията на човешкото поведение понякога не съответствува на целите, които съзнателно се преследват, въпреки че тази стратегия може да бъде възприета като адекватна на тези цели. И това усещане за смисъла от собствената дейност, като предизвиква чувство на удовлетворение, е положителен мотив за поддържането на дейността, често ирационална по своята същност. И обратно, субективното усещане за собствената дейност като безсмислена я прекратява“⁵. Този вътрешен смисъл, пряко свързан според нас с архетипите на етническият психически манталитет, често преобладава над реалната целесъобразност в йерархията от фактори, организиращи протичането на психичните процеси в поведението.

Значимостта на субективната цел до голяма степен се определя от степента ѝ на съответствие на априорното ядро на етническият манталитет. В този случай постигането на субективно желаната цел е фактор, който създава душевния покой и ред, който предпазва индивида от тягостното чувство на душевен смут даже при обективно влошаване на материалните условия и икономическото положение на индивида.

Затова всички опити за насилствено въздействие върху манталитета на личността и етноса са извънредно опасни и недотам перспективни. Именно в това се крие една от главните причини за неуспеха на много от правителствените начинания, целящи ускореното въвеждане на пазарните отношения и демокрацията в Русия. Тъй като столетия антибуржоазността е била една от основните особености на руския живот, стремежът на днешното руско ръководство в кратки срокове да наложи пазарни отношения може като закономерна реакция да доведе до стремително връщане назад, към традиционния за Русия предишен начин на живот. Може със сигурност да се прогнозира, че краят на ХХ в. в Русия ще премине под лозунгите за реставрация на традиционните ценности: укрепване на държавната власт, държавно регулиране и социална справедливост. Като необходимо условие към това трябва да се прибави и укрепването на правовия ред.

Да се изкореняват току-що прорасналите кълнове на пазарното общество и демокрацията и да се реставрира нещо подобно на предишния начин на живот, е очевидно зло, което несъмнено ще влоши и без това

лошото положение на руския народ. Но злото почти никога не се извършва със субективното му разбиране като такова, а винаги се проявява под маската на благо за обществото и „справедливо възмездие“ за онези, против които е насочено. Борбата за социална справедливост, изградена върху принципите на уравнилното разпределение, в края на XX в. противоречи на принципите на прогреса, но се възприема от по-голямата част от народа като безспорно благо.

Ако в условията на преход към новата обществена система, основаваща се на идеите за либерализъм и пазарно регулиране, по-голямата част от населението се намира в маргинално състояние, това се изживява като дискомфорт и напрежение. Маргиналността обикновено приема деструктивен характер, поражда напрежение и болезнено социално и психологическо самочувствие. Човекът вече не възприема себе си като част от обществото, в което живее. И дори ако животът в обществото се подобрява, маргиналът може да възприема тези положителни изменения като чужди, недостъпни за него, което усилва психологическото откъсване от обществото, увеличава агресивните или депресивните елементи в поведението.

При тези социални условия важно за обществените настроения е търсенето на врага. И този враг за мнозина е очевиден — новобогаташите в Русия. Мафиотски елементи и енергични предприемачи, корумпирани чиновници и преуспели банкери — всички те се възприемат от голяма част от народа като нещо единно и чуждо, далечно и враждебно. Най-главното е, че дори най-уверените в своята сила преуспяващи предприемачи в днешна Русия чувствуват своята обреченост, осъзнават, че в тази страна няма бъдеще за тях. И затова те влагат капиталите си в чужбина, а не инвестират в руската промишленост.

Може да се направи аналогия между съвременната буржоазия и руската буржоазия преди 1917 г., която е била много по-здравосъвързана с руската действителност. Все пак тя е била с 200-годишна история. Едрият капитал е бил законно (според нравствените норми на онова време) натрупан, хората уверено са гледали напред в бъдещето. Затова не може да ни изненада онази относителна лекота, с която изчезна и самият капитал, а в още по-широк смисъл и целият свят на богаташите. Това явление, толкова актуално при оценката за съдбата на днешните реформи, не може да бъде разбрано и обяснено, без да се отчита влиянието на такъв съдбоносен фактор в общественото развитие, какъвто е спецификата на националния менталитет.

Известният руски философ С. Л. Франк, след като напуска Русия, пише: „Трудно е да се повярва, че масовата експроприация на едрата и дребната буржоазия може да бъде осъществена толкова лесно, почти без никаква съпротива. Собственици и собственически интереси в Русия е има-

ло много, но те са били слаби и с лекота смачкани, тъй като не са притежавали собственически „мироглед“, безкористна и свръхличностна вяра в святостта на принципа за собственост“⁶.

В заключение може да се каже, че интензивното капиталистическо развитие и съпътстващите го резки социални промени станаха в Русия толкова бързо и в такива ограничени рамки, че не можаха качествено да видоизменят традиционната небуржоазност на руския манталитет.

Днешното предприемачество в Русия принципно се различава от легитимната буржоазия. Тя се формира в продължение на векове при свободното развитие на конкуренцията (едновременно с формирането на гражданското общество и основните демократични институции). Днешната руска буржоазия има криминално, мафиотско или номенклатурно минало и е продукт не на свободното, а на монополното развитие. Пълното равнодушие към бъдещето на Русия и неподбирането на средствата за забогатяване лишава руската буржоазия от всякакъв морален авторитет в очите на народа.

Вместо да прояви реална загриженост за развитието на родната промишленост и търговия, вместо патриотизъм и укрепване на престижа на Русия, днешната буржоазия се интересува само от лесната печалба и най-долни удоволствия, като смайва целия цивилизован свят със своята безпринципност. Така например от 1991 до 1994 г. руската мафия само в Швейцария е привела 53 милиарда долара. Такъв износ на капитал от страна с такова бедно население е възможен единствено при условие че престъпният капитал се формира успоредно с криминализацията на държавните структури. Държавните чиновници, митническите и банковите служители, депутати на всички нива се обвързват с организираната престъпност, като създават криминална среда, която прави невъзможно развитието на цивилизован пазар.

При това наши радикално настроени политици се опитват теоретически да обосноват закономерността и неизбежността на криминалния бизнес през т. нар. период на първоначално натрупване на капитала. Освен това съзнанието, че всичко е позволено в деловите отношения и законността може да се погазва, мълчаливо се признава за временно отрицателно явление, което уж работи за бъдещето на Русия, представлявайки хранителна среда за ускорено създаване на пазарните структури. Но така ли е всъщност? Със сигурност ще отговорим — не. Та нали, от една страна, пътят на цивилизования пазар към нашата свръхмонополизирана и работеща в условия, където липсват правови ограничения, икономика, е изцяло затворен.

А от друга страна, когато реформите водят до тотална разруха, когато едни забогатяват за сметка на обедняването на по-голямата част от населението, когато се извършва дълбоко социално разслоение в общес-

твото, всичко това е в състояние да предизвика социален взрив. И проблемът не е в пазарната икономика, както твърдят крайно левите политици, а в пазарните форми, чрез които се прикрива безочлив грабеж. Пазарът предполага социална ориентация и единствено пазарни начини на присвояване. Нашият роден едър капитал е натрупан чрез непазарно присвояване с незаконни икономически операции.

Ако пазарът и демокрацията обещават богатство и разкош на едни, а обричат други на мизерия, лишаване от идеали и несигурност в утрешния ден, представите за социална справедливост и социално равенство, присъщи на руския народ, ще ни принудят за втори път (както и в началото на века) да отхвърлим западния пазарно-капиалистически път на развитие. А това прави неизбежно реставрирането под една или друга форма на традиционните ценности. Както и в началото на века, така и сега в Русия няма реална историческа алтернатива. И причината е все същата: буржоазията не може да се натовари с мисията на хегемон в модернизацията и техническият прогрес, тя само използва външноикономическите форми (лични връзки, подкупи, достъп до ресурсите) за собствена изгода. Когато богатството на малка част от населението е придобито за сметка на разрушаването на икономиката и ограбването на една велика страна, това, на първо място, води до рязко влошаване на социалните условия на живот, до упадък в науката, образованието, културата и промишлеността, а на второ място, стимулира социалната вражда и търсенето на врага.

На традиционния въпрос „Кой е виновен?“ може да се даде еднозначен, унищожителен за руските новобогаташи отговор. Ако натрупаният капитал е резултат от упорит труд, самоограничаване и пестеливост, собственикът му получава моралното право да го притежава, а останалите изпитват уважение към законно спечелената собственост. Ако предприемачеството се появява със средствата на криминалния бизнес, това неминуемо ще доведе до широко народно движение под лозунга за експроприация на престъпно придобитата собственост. Методите на експроприация едва ли ще се различават от вече апробираните преди 80 години.

Пазарният радикализъм съвсем закономерно прераства в революционност и екстремизъм. Революционното нетърпение и абсолютизмът в мисленето, не признаващ многовариантните подходи и избиращ най-простото решение, е характерен за руския менталитет. В нашия национален характер доминират не умереността, склонността към компромис, съгласие и сътрудничество, а екстремизмът и насилствената разправа с опонента. При нас радикализмът естествено и лесно преминава в революционен екстремизъм. Във всички решаващи моменти от историята на Русия на преден план излизат екстремистите, пчелейки най-голямо влияние в обществото. При това не самите екстремисти създават революционната

ситуация в Русия, а натискът на стихийната народна вълна, колективно неосъзнатото, надигащо се от низините, от самите дълбини, което всеки път е издигало на гребена на вълната революционните екстремисти, като ги е принуждавало да завземат властта и да възстановят потъпканото национално достойнство и традиционните ценности.

Отново, както и преди почти сто години, Русия попадна в период на историческа нестабилност. Ускореният ритъм на цикличните колебания на историческото махало, произтичащ от самата същност на руското реформаторство, тласка страната и народа от една крайност в друга. Всеобщо е мнението, че всички мащабни начинания и реформи в Русия са се провеждали „отгоре“ и чрез насилие. Реакцията на отдръпване е била естествена. Оттук идва практически и незавършеността на всяка реформа, цикличността в историческото развитие на страната. Не е случайно, че дори се появи концепция, според която руската история е низ от пропуснати алтернативи, история на нереализираните възможности и вечно очакване за промени към по-добър живот. Така например през последните 10 години едни надежди и очаквания за „по-добър живот“ сменяха други, след това трети и т. н. Отначало се надявахме на подобрения социализъм („перестройката“), а той доведе до засилване на стоковия дефицит и разпадане на държавата. После се надявахме на пазарната икономика и правовата държава, а дойдоха инфлация и беззаконие.

Разочарованието, бездуховността, несигурността и апатията са напълно закономерна човешка реакция след краха на толкова надежди. Идва ред на нова вълна от обещания и надежди, свързани с възстановяването на монархията и „връщането към изконно руския път“. Но още отсега е ясно, че и тази вълна ще се превърне в поредното разочарование. Нали именно този „изконен път“ ни вкара в комунизма, реализирал се като бюрократичен казармен социализъм, от който сега залитнахме в друга крайност — на либералния мафиотски капитализъм.

Каква може да бъде посоката на следващото движение на историческото махало? Може би това ще бъде националната идея, която отново би обединила властта и народа. От това неминуемо следва възстановяване на елементите на гражданското общество. Етатизмът е напълно естествена реакция от страна на недостатъчно развитото в икономическо, социално-политическо и културно отношение общество, на възникналата екстремна ситуация, когато се изисква да бъдат мобилизирани всички обществени ресурси за самосъхранението на нацията.

Новият обрат ще бъде сплав както от многовековната традиция, така и от конкретните екстремални условия. След относителния неуспех на комунизма и явния крах на либерализма ние можем да тръгнем само по пътя на анархизма или на националната държава. При тези условия единствената разумна мярка е укрепването на идеята за национална държава.

Освен това „единственото свято нещо, останало в душата на отчуждения от обществото човек след краха на всичките му надежди, се оказва националното чувство, което го сближава с тези, които му се струват духовно най-близки, с хората от неговата националност“⁷.

Идеята за национална държава в Русия по традиция се реализира под формата на „твърдата власт“, на диктатурата. В съвременните условия можем да бъдем сигурни, че веднага щом заплахата от връщане към диктатурата стане реална, същата тази номенклатура, която натрупа състояние благодарение на пазарните реформи, ще се откаже от тях и ще поеме инициативата за възстановяване на диктатурата. За тях това ще бъде единствената възможност да запазят своите придобивки, могъщество и власт и да избегнат пълната катастрофа. Очевидно логиката на събитията ще доведе до необходимост от укрепване на процесите на държавно регулиране и управление. В същото време, като се утвърждава важно значение на държавното регулиране чрез икономиката, трябва да се отчита и фактът, че некомпетентността, с която се извършва това държавно регулиране, и корупцията са се превърнали във всекидневие. Но независимо от некомпетентността и корупцията на чиновниците и на цели институции на държавната власт в Русия, няма и в близко бъдеще няма и да има пазарна икономика, която да е в състояние да замени държавната. Следователно бъдещото правителство ще има за задача да изчисти държавния апарат от престъпните елементи и да го пригоди за решаване на икономическите и социалните проблеми.

Преодоляването на инфлацията и постигането на бездефицитен бюджет ще се осъществяват от новата власт безалтернативно чрез държавен контрол на доходите (на печалбата и заплатите) и тяхното използване, като от този контрол ще бъдат най-силно засегнати руските новобогаташи, натрупали огромни състояния. А както изглежда, контрол върху доходите не може да бъде осъществен без контрол върху цените. На един определен етап ще се наложи да бъдат възстановени фиксираните цени на основните хранителни стоки, енергоносителите и на други важни стоки.

Ние сме обречени на възстановяване на държавното регулиране, тъй като дори при голямо желание Русия да бъде изведена от широкомащабната криза само чрез пазарни средства, това по принцип е невъзможно. Следователно на етапа на излизане от кризата естествените пазарни средства за регулиране на икономиката трябва да отстъпят място на административното регулиране на цените и доходите. Степента на контрол и „притискане до стената“ на руските новобогаташи може да варира от умерено законна до екстремистко-насилствена под лозунга „Граби заграбеното!“ Отчитайки негативното обществено отношение към руските новобогаташи, екстремизмът на „притискане до стената“ ще бъде санкциониран (известен начин за „канализиране на настроенията“ и за отклоняване на народното възмущение към някой враг), въпреки че най-едрият

капитал, тясно свързан с правителствената номенклатура, отново ще се изплъзне от контрола.

Възстановяването на държавната мощ на Русия ще бъде онзи лозунг на новата власт, който ще получи поддръжката на народа, тъй като в етническата психология на всички руски граждани е заложено възприемането на величието на държавата като най-висша ценност, а не интересите и свободите на индивида, както е на Запад. А точно сега руският народ изпитва нужда от възвръщане на своето чувство за самоуважение. Нуждата на нацията от самоуважение може да доведе до възприемането на историята като нещо унижително, което от своя страна ще улесни търсенето на истинския „Нов лидер“, който ще съумее да възстанови честта, достойнството и силата на нацията и отново ще завоюва уважението на останалия свят. В такъв случай, за да постигне желанния резултат, достатъчно е политикът да акцентира на личностните си качества, които да съответствуват на тези представи, очаквания и обществени настроения.

В кризисни ситуации, когато се наблюдава най-голяма концентрация на чувства и емоции и вероятността те да прераснат в активни действия от страна на масите е голяма, единствено лидер, способен да улови и изрази обществените настроения като желана тенденция в политическото развитие, може в нужния момент да „обуздае вълната на пробудилата се стихия“, особено сега, когато у по-голямата част от нацията се е насъбрала трудно потискана разрушителна енергия от разочарование и гняв, насочена главно към търсенето на общия враг и на причината за всички беди. Като отчита общественото настроение и прогнозира тенденциите на неговата промяна, политическият лидер може пряко да влияе на хода на политическите и историческите събития. А промените в обществените настроения са напълно предсказуеми, тъй като са детерминирани от националния менталитет и провежданата държавна политика.

*Превод от руски
Гочо Гочев*

Бележки

- ¹ Волновые процессы в общественном развитии. Новосибирск, 1982, с. 187.
- ² Словарь современной западной философии. М., 1991, с. 176.
- ³ Бердяев, Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма. М., 1990, с. 49—50, 119.
- ⁴ Имидж лидера. М., 1994, с. 261—262.
- ⁵ Файвишевский, В. А. Биологически обусловленные бессознательные мотивации в структуре личности. — В: Бессознательное. Новочеркасск, 1994, с. 129.
- ⁶ Боханов, А. Н. Крупная буржуазия России (конец XIX в. — 1914 г.). М., 1992, с. 260.
- ⁷ Дзарасов, С. С. Российский путь: либерализм или социалдемократизм. М., 1994, с. 171.